

ИЗВЕСТИЯ НА БЪЛГАРСКОТО ГЕОГРАФСКО ДРУЖЕСТВО JOURNAL OF THE BULGARIAN GEOGRAPHICAL SOCIETY

web-site: www.geography.bg e-mail: journal.bgs@geography.bg

Приносът на Жечо Чанков към Българското географско дружество и българската география

Zhecho Chankov's contribution to the Bulgarian Geographical Society and bulgarian geography

Красимир Левков

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите,
4000 Пловдив, България, бул. Дунав 78

Krasimir Levkov

University of agribusiness and rural development,
4000 Plovdiv, Bulgaria, 78 Dunav blvd.

ABSTRACT

Key words:

Zhecho Chankov, Bulgarian
Geographical Society, founder,
librarian, vice-chairman,
trade unionist, compiler, donator

Zhecho Chankov is an example of a person who has dedicated his life to geography and who has contributed a lot to its consolidation and popularization in Bulgaria. He has also contributed greatly to the foundation and organizational consolidation of the Bulgarian geographical society. He is the author of the first monograph on the population of Bulgaria and the author of geography dictionaries and textbooks. Chankov is one of the greatest donators of Dobri Voynikov chitalishte in his hometown Shoumen. Because of his professional, academic and social work he should be considered one of the most prominent Bulgarian geographers from the first half of the 20th century.

Увод

През 2018 г. се навършват 100 години от основаването на Българското географско дружество (БГД). Навършиха се и 140 години от рождението на Жечо Чанков – един българин с голям принос за основаването и укрепването на БГД и за развитието на българската география, когото географската общност у нас днес почти не познава и на чийто живот и дело не е отдадено дължимото внимание и уважение (сн. 1).

Снимка 1. Ж. Чанков. / Picture 1. Zh. Chankov.

В интерес на истината трябва да се отбележи, че от 1980-те г. насам на него са посветени няколко публикации в различни печатни издания (Неделчева, 1982; Левков, 1989; Пенерлиев, 2008) и кратки статии в няколко печатни и една електронна енциклопедия (Кираджиев, 2007, с. 103; Шуменска област. Енциклопедия, 2011, с. 846; Жечо Чанков. https://bg.wikipedia.org/wiki/Жечо_Чанков). Правени са отделни опити, както от автора на това изследване, така и от колеги от ШУ „Епископ Константин Преславски“ изучаването на неговата биография и творчество да бъдат включвани в учебния процес на профилираното обучение по география в средните училища и на висшето образование по география в ШУ.

Биографична справка

Жечо Илиев Чанков е роден на 3 юни 1878 г. в бедно шуменско семейство. Майка му почива, когато той е на 13 години. След повторния брак на баща си Жечо и помалките му брат и сестра могат да разчитат единствено на подкрепата на своите вуйчовци (братята на майка им). Въпреки затрудненията любознателният юноша успешно завършва Педагогическото училище в Шумен и през 1894 г., едва 16-годишен, започва работа като учител в родния си град.

През 1900 г. Чанков постъпва във Висшето училище (днес Софийски университет “Св. Климент Охридски”), за да следва специалността „Философия и педагогика”. Там под влиянието на проф. Анастас Иширков и на своя състудент и земляк Жеко Радев (роден в Нови пазар, по-късно също професор по география) развива своите интереси към географията. (Неделчева, 1982)

През 1903 г. Жечо Чанков завършва висшето си образование (Алманах ..., 1975), а след това отново започва работа като учител, този път във Варна. По това време (1908 г.) почива единият му вуйчо, който бил обчар. Неговата съпруга продава стадото, а спечелените златни наполеони зашива в ризата на своя племенник и го изпраща на специализация в Германия. Въпреки трогателната грижа, след година Чанков се връща обратно поради липса на повече средства. (Интервюта ..., 1989 - 2018).

Следват години на работа като гимназиален учител в Шумен и София. През този период (1909-1921 г.) Чанков е активен деец на учителското профсъюзно движение. От 1910 до 1914 г. той е член на Управителния съвет на Съюза на класните учители, а от 1919 до 1926 г. е негов нещатен секретар. По предложение на Жечо Чанков през 1913 г. е основан фонд за подпомагане на сираците на убитите във войните учители (Неделчева, 1982).

От 1921 до 1926 г. Ж. Чанков работи като преподавател по география в новосъздадения Учителски институт в София, а от 1926 до 1935 г. е директор на Втора Софийска мъжка гимназия и председател на Съвета на софийските гимназиални директори. Последната година от държавната си служба завършва като началник на отделение “Основно образование” в Министерството на народното просвещение и през 1936 г. излиза в пенсия (Неделчева, 1982).

Жечо Чанков преживява целия си съзнателен живот, отгледан на българската география. Умира в София на 86 години, на 21 декември 1964 г. Близките му от Шумен и Варна и географите от по-старото поколение си го спомнят като чувствителен и благороден човек, готов на всекига да помогне. (Интервюта ..., 1989 - 2018) Месец преди да почине той предава в издателство „Наука и просвета” преработен вариант на „Географски речник на България”, който остава непубликуван (бел. на ред. към Пенерлиев, 2008).

Организацонна дейност

Освен утвърден профсъюзен деятел, Жечо Чанков е между основателите и най-активните членове на Българското географско дружество. В различни периоди той е негов библиотекар, член на ръководството и подпредседател (от 1934 г.). (Известия на БГД, кн. 2 – 1934, с. 254; Отчет за дейността на БГД ..., 1938) Взема активно участие като лектор в лекторията, организирана от дружеството. Проявява се като много организиран и дисциплиниран човек и допринася за създаването, обогатяването и поддържането на дружествената библиотека. През 1948 г. заради големия му принос към развитието на БГД е избран за негов почетен член (Неделчева, 1982).

Научна и съставителска дейност

Жечо Чанков успешно съчетава своята преподавателска и организационна работа с научните си интереси и изследвания, насочени главно към демографските процеси у нас. В неговата монография “Населението на България”

(Чанков, 1935) за първи път се обобщават всички резултати от редовните преброявания на нашето население от 1880 до 1926 г. Географската му култура обаче е много по-широка. Енциклопедичните му интереси и познания го подтикват към създаването на поредица от училищни учебници, географски речници и на първата у нас “Малка географска библиотека”. Той е неин съставител (заедно с Хр. Янков) и отговорен редактор. Поредицата е одобрена и препоръчана от Министерството на народното просвещение. Първата книжка, издадена през 1924 г. е „Швеция и Норвегия”. В поредицата са включени над 40 заглавия, представящи главно европейски страни - „Италия”, „Швейцария”, „Великобритания и Ирландия”, „Дания” и др., както и „Палестина”, „Бразилия”, а също и столични градове - „Вашингтон” и „Париж”. Представени са някои природни обекти и явления: „Чудните фонтани - гейзерите”, „Сахара”, „Алпите” и др. и пътеписи - „Екскурзия до Ниагара”. В поредицата са обособени и две тематични групи: „Из живота на народите” с 8 заглавия и „Из тайните на земята” с 6 заглавия (сн. 2, сн. 3).

Снимка 2. Малка географска библиотека - корица. / **Picture 2.** Small geographic library - cover; **Снимка 3.** Малка географска библиотека - първа книжка. / **Picture 3.** Small geographic library - first issue.

Забележителна е събгата на Географски речник на България, съставен от Ж. Чанков. Той е преиздаван от 1918 до 1958 г. – цели 40 години! Всъщност първоначалното заглавие на речника от 1918 г. е „Географски речник на България, Македония, Добруджа и Поморавия”. (Чанков, 1918) С това заглавие и с неговия обхват Чанков отстоява позицията, че при характеризирването на географските обекти трябва да бъдат включени и онези, които са останали извън определените след войните в началото на века политически граници на България, но са част от нейната историческа и етническа територия.

Следващите издания на речника са под заглавията „Кратък географски речник на България” (1922, 1923, 1924) и „Географски речник на България” (1939 и 1958). За събирането на материалите за географския речник Чанков използва кратък въпросник, разработен от него на основата на „Упътването” на проф. Ан. Иширков (Иширков, 1906). Въпросникът е отпечатан през 1927 г. и чрез министерството на просвещението е разпратен до всички училища в България, но голяма част от получените материали се оказват негодни поради неопитността и слабата подготовка на събирачите на информация (Стефанов, 2008, с. 13).

През 20-те и 30-те години Ж. Чанков подготвя и издава още няколко кратки географски речника, предназначени

както за ученици, така и за по-широк читателски кръг: на Америка (1923), на Европа (1923) и на Австралия и Океания (1934), както и два сборника (в съавторство с Н. Михайлов): „Кратък географско-статистически сборник на България“ (1920) и „Географско-статистически сборник за всички страни в света“ (1921). При съставянето им са използвани най-съвременните статистически и други данни от енциклопедии и справочници, издавани в различни европейски страни на руски, френски и немски език (Пенерлиев, 2008). С тяхното издаване Чанков се опитва да запълни празнините в информационната осигуреност и да подобри качеството на обучението по география на страните.

През 30-те и 40-те години Жечо Чанков развива значителна дейност и в областта на създаването на учебници за нуждите на училищното образование по география. В съавторство с П. Минев, Ив. Попвасилев и Ж. Радев той публикува учебници по география съответно за първи, втори и четвърти прогимназиален клас. Още през 1924 г. заедно с В. Ангелов изработва релефна карта на България. Картата е разпространена във всички български училища (Неделчева, 1982) и допринася за подобряване на нагледността и достъпността на географското образование.

Чанков е автор и на голям брой статии (над 30), посветени на проблемите на образованието. Те са публикувани в периода 1904 - 1929 г. в списанията „Учител“ и „Училищен преглед“ (прил. 1). Някои от тях представят образователните системи на различни страни и имат информативен характер. Но други са фокусирани върху остри социални проблеми на образованието у нас, каквито са проблемите с детската престъпност и връзката между училището и семейството. Не е подмината и вечната тема за заплатите на учителите и мястото им в българското общество. В същите списания Чанков помества и отзиви за публикации в областта на географията и училищното образование. Пак там той публикува съкратени преводи на някои книги с психолого-педагогическо съдържание, напр.: Фредерик Трейси. Психология на детската възраст: Съкр. изложение на детската психология. За учители и ученици от педаг. у-ща (Учителска библиотека ..., 1909).

Специално внимание Чанков обръща на грамотността на българското население като фактор за неговия културен и цялостен напредък. В изследването си „Грамотност на населението в България“ (Чанков, 1926) той анализира събраните от Дирекция на статистиката данни за периода от 1887 до 1920 г. През този период относителният дял на грамотното население се увеличава от 10,7% на 44,5%. Освен тенденциите в общото равнище на грамотност, Чанков анализира статистическите данни, като ги свързва с различните структури на българското население – полова, възрастова, брачна, етно-религиозна, селищна (градове и села) и др. На тази широка основа лесно може да се обясни фактът, че към 1920 г. българите в страната имат по-висока грамотност от турците и циганите, но по-ниска в сравнение с евреите и арменците. Направен е детайлен разрез на грамотността по териториални единици (окръзи), като различията също са обвързани с демографската и социалната структура на населението. Включено е и международно сравнение на равнището на грамотността в България с това в други европейски страни. На границата между XIX и XX в. то варира от 68,1% в Белгия до 13,6% в Сърбия, като в Румъния е 17,2%, а в България – 23,6%. Данните за 1920 г. пък показват, че в България неграмотни са 37% от мъжете и 63% от жените, докато в Европейска Русия техният дял е 58% при мъжете и

72% при жените (Чанков, 1926). Обобщавайки резултатите от пространния си анализ, Ж. Чанков завършва със следния извод: „Държавата трябва да направи всичко, за да се приложи напълно принципът на задължителното образование, след което можем да очакваме напълно оgramотяване на цялото население“ (Чанков, 1926, с. 29). За съжаление и днес, един век по-късно, този принцип не се прилага стриктно и призивът на Чанков остава все така актуален.

Показателна за интересите на Жечо Чанков към демографската тематика е статията му „Населението на гр. Шумен“ (Чанков, 1933), публикувана в първата книжка на Известия на БГД, издадена като сборник в чест на доайена на българската география - проф. Анастас Иширков. Въпреки подчертаната му скромност като човек, тук Ж. Чанков попада в компанията на светила на европейската наука като Албрехт Пенк и на българската като Ив. Батаклиев, Ан. Беушков, Ст. Бончев, В. Златарски, Ст. Младенов, Ж. Радев, Б. Филов и др. Чанков проследява измененията в броя, полова-възрастовата структура и етно-религиозния състав на Шумен от падането му под турска власт до 20-те г. на XX в. Той изрично подчертава, че за периода преди Освобождението се опира на данните от публикациите на утвърдени и надеждни автори като К. Иречек и Ан. Иширков, а за времето след това – на преброяванията на населението и други данни на Главна дирекция на статистиката. Чанков прави коректен коментар на фактите и тенденциите, които свежда до следното: 1) през Османския период Шумен е между най-многолюдните градове в Европейска Турция; 2) през първите десетилетия след Освобождението той е мултиетнически град, но броят на населението му расте бавно и колебливо, главно поради изселванията на турско население и „слабият поминък“ (Чанков, 1933).

Научният интерес на Ж. Чанков към населението на България и неговите демографски и етнографски характеристики го подтиква да проведе сериозни проучвания, както документални, така и теренни, на гагаузите в България. Резултатите са отразени в едноименната студия, публикувана в научния орган на дружеството - Известия на БГД. Представяйки различните хипотези за потеклото и името на гагаузите, Чанков разглежда тази малка етническа група като част от тюркоезичното християнско население на Балканите. Изводите си той прави на базата на изследванията на авторитетни учени като братя Шкорпил, К. Иречек, Ан. Иширков, Ст. Младенов и др. (Чанков, 1936).

Монографията „Населението на България“ (Чанков, 1935) е венецът на научното творчество на Жечо Чанков. В предговора към книгата, отпечатана от изд. „Казанлъшка долина“, авторът отбелязва, че неговият труд „не претендира за оригиналност“ и че целта на неговото издаване е да бъде „в услуга на учителите, а особено на тия по география“. С присъщата му скромност той подчертава, че при написването на книгата се е ползвал от „съчиненията на моите уважаеми професори: А. Иширков, В. Златарски, Л. Милетич, Г. Данаилов, Д. Мишайков, ... Ив. Шишманов, както и на други наши учени, като ... М. Дринов, Иречек, Юркевич и др. ...“ (Чанков, 1935, с. 4).

Значителният обем (280 с.) на тази монография не позволява тук тя да бъде обстойно характеризирана. Ще отбележим само, че структурно тя се състои от 7 глави, чието съдържание е подробно формулирано в края на книгата. В първа глава с обем от 31 страници Чанков разглежда географското положение на България, нейното „пространство“ преди и след войните (придобити и загубени

територии и население), като го сравнява с това на съседните страни. Авторът представя административното деление на страната и анализира данните за територията, броя и гъстотата на населението по окръзи и околии.

Глава втора (143 с.) формира половината от обема на цялата книга. Тя съдържа основните демографски характеристики на България, изведени при анализа на преброяванията в периода от Освобождението до 1926 г. Анализирани са измененията в броя и гъстотата на населението и неговите структури – полово, възрастова, етническа, езикова, религиозна и социална.

Трета глава с обем от 28 страници характеризира селищната мрежа в България, като акцентира основно върху броя, териториалното разпределение и населеността на градовете.

В четвърта глава (7 с.) Чанков характеризира здравното състояние на българското население, като наблиза в територията на един недостатъчно развит и до днес дял на родната география – медицинската география.

Глава пета (6 с.) е посветена на миграциите на населението в България. Тяхното рязко засилване след войните поставя страната пред тежък бежански проблем.

Глава шеста (47 с.) и глава седма (7 с.) завършват характеристиката на демографските процеси и структури в страната, разглеждайки естественото движение на населението и неговите териториални особености. Верен на сравнителния метод, Чанков търси логиката в хода на демографските процеси в България на фона на тенденциите в останалите европейски страни (Чанков, 1935).

Дарителство

Жечо Чанков е между най-големите дарители на читалище „Добри Войников“ в родния му град Шумен. В Дневника на читалището, воден в периода 1869-1972 г. е записано дарение от 393 книги (www.d-voynikov.com/files/dariteli.doc). Според информация на негови близки техният брой е бил много по-голям – близо 1000 тома (Интервюта ..., 1989 - 2018), но не това е най-важното. Съществена част от разликата се дължи на факта, че когато дарените книги и списания са от една и съща поредица, те се записват в дневника под еднакъв номер.

Анализът на заглавията и съдържанието на книгите, дарени от Чанков показва, че той е бил човек с широки интереси, а на младежка и средна възраст и с изразени социалдемократически убеждения. Дарените книги са издавани в периода 1884 - 1955 г. Немалка част от тях са издадени в чужбина (Берлин, Хамбург, Мюнхен, Лайпциг, Щутгарт, Вроцлав, Виена, Париж, Москва, Киев), главно на немски, френски и руски език. Престоаят на Чанков в Германия по време на неговата специализация му дава възможност да се запознае отблизо с немската култура и език и да обогати личната си библиотека както с географски, така и с книги в други области на познанието. Ето някои от авторите и заглавията, които рамкират широките интереси на Жечо Чанков към археологията, историята (вкл. военна), географията, етнографията, дипломатията, педагогиката, философията, психологията, етиката, синдикализма ...:

- Арнаузов, М. Разкопки и открития в Месопотамия;
- Известия на Варненското археологическо дружество (1909, 1910, 1921);
- Иречек, К. История на българите;
- Иречек, К. Княжество България, ч. 1 и ч. 2;

- Иширков, А. България;
- Иширков, А. Западните краища на българската земя;
- Кауцки, Карл. Накъде ни води животът или научни основи на социалната демокрация;
- Кънчов, В. Македония. Етнография и статистика. София, 1900;
- Незенцов, Д. Борби и придобивки на Българския учителски съюз;
- Песталоци. Изповедта на Песталоци;
- Плеханов, Г. Анархизъм и социализъм;
- Радев, Ж. Географска и етнографска Македония. С., 1924;
- Сикорский, И.А. Всеобщая психология с физиогномикой ..., Киев, 1904;
- Толстой, Л. Християнство и патриотизъм;
- Шкорпил, Х. и К. География и статистика на Княжество България;
- Meiers. Konversations-Lexikon. T. I – T. XVII. Leipzig, Vien, 1897;
- Spinoza, B. Die Ethik. Leipzig;
- Wundt, W. System der Philosophie. Leipzig, 1897.

Днес името на Жечо Чанков заема достойно място в книгата за почетните членове и дарители на най-старото шуменско читалище „Добри Войников“, наред с Преслав С. Доброплодни, акад. Андрей Стоянов, акад. Кирил Попов, Трайко Симеонов, проф. Тончо Жечев и др. (www.d-voynikov.com/files/dariteli.doc).

Заклучение

През целия си съзнателен живот Жечо Чанков развива активна преподавателска, научна, синдикална и дарителска дейност. Чанков е не само между основателите на БГД, но и един най-активните му членове с голям принос за неговото организационно укрепване. Той е ярък пример за човек, посветил живота си на географията и допринесъл много за нейното утвърждаване и популяризиране в България. Разнообразната му съзидателна дейност го нарежда между плеядата български будители от първата половина на ХХ век.

Литература

- Иширков, Ан. 1906. Упътване за изучаване селищата в българските земи. Училищен преглед, год. XI (1906), кн. 2. / Ishirkov, An. 1906. Directions for studying the settlements in the Bulgarian lands. Uchilishten pregled, Year XI (1906), vol. 2. (Bg).
- Кираджиев, Св. 2007. Мореплаватели, пътешественици, географи – изследователи. София. Kiradzhiiev, Sv. 2007. Mariners, travelers, geographers - explorers. Sofia. (Bg).
- Левков, К. 1989. Географ-дарител. В-к „Шуменска зоря“, прил. „Родолюбие“, бр. 6, 26.05.1989. / Levkov, K. 1989. Geographer-donor. Shumenska Zarya newspaper, app. "Rodolubije", no. 6, 26.05.1989. (Bg).
- Неделчева, В. 1982. Жечо Чанков. В: Бележити български географи. Народна просвета, София. / Nedelcheva, V. 1982. Zhecho Chankov. In: Notable Bulgarian geographers. Narodna prosveta, Sofiya. (Bg).
- Пенерлиев, М. 2008. 140 години от рождението на Жечо Чанков (1878 – 1964). Сп. „География 21“, бр. 5, 2008. / Penevliev, M. 2008. 140 years since the birth of Zhecho Chankov (1878 - 1964). Geography 21, no. 5, 2008. (Bg).
- Рачев, К. 1922. Българското географско дружество и неговата библиотека. Училищен преглед, год. XXI, кн. 4 (1922), с. 261-264. / Rachev, K. 1922. The Bulgarian Geographic Society and its library. Uchilishten pregled, Year XXI, vol. 4 (1922), pp. 261-264. (Bg).
- Стефанов, П. 2008. Приноси на Българските географи за развитието на краезнанието. „География 21“, бр. 1, 2008 (продължение от бр. 6,

- 2007). / Stefanov, P. 2008. Contributions of the Bulgarian geographers to the development of the local history. *Geography* 21, no. 1, 2008 (continued from issue 6, 2007). (Bg).
- Чанков, Ж. 1918. Географски речник на България, Македония, Добруджа и Поморавия. София. / Chankov, Zh. 1918. Geographical Dictionary of Bulgaria, Macedonia, Dobruja and Morava Valley. Sofia. (Bg).
- Чанков, Ж. 1926. Грамотност на населението в България. Сп. "Училищен преглед", кн. 1-2. / Chankov, Zh. 1926. Literacy of the Population in Bulgaria. *Uchilishten pregled*, vol. 1-2. (Bg).
- Чанков, Ж. 1933. Населението на гр. Шумен. В: Сборник в чест на Анастас Т. Иширков по случай 35-годишната му професорска дейност. Известия на БГД, кн. 1, 1933, с. 365-374. / Chankov, Zh. 1933. The population of Shumen. In: *Sbornik v chest na Anastas T. Ishirkov po sluchai 35-godishnata mu profesorska deinost*. *Izvestia na BGD*, vol. 1, 1933, pp. 365-374. (Bg).
- Чанков, Ж. 1935. Населението на България. София, 1935. / Chankov, Zh. 1935. *The Population of Bulgaria*. Sofia. (Bg).
- Чанков, Ж. 1936. Гагаузите в България. Известия на БГД, кн. IV. / Chankov, Zh. 1936. *Gagauz people in Bulgaria*. *Izvestia na BGD*, vol. 4. (Bg).
- Алманах на завършилите висше образование в Софийския университет „Климент Охридски“ 1888 – 1974. (1975). УИ „Климент Охридски“, София. / Almanah na zavurshilite vishe obrazovanie v Sofiyskiya universitet „Kliment Okhridski“ 1888 – 1974. (1975). УИ „Kliment Okhridski“, Sofiya. (Bg).
- Известия на БГД. 1934, кн. 2. / *Izvestia na BGD*, (1934). vol. 2. (Bg).
- Интервюта с граждани на Шумен от рода Чанкови и със служители в Читалище "Д. Войников", гр. Шумен, провеждани в периода 1989 – 2018 г. / Interviews with Shumen citizens of the Chankov family and with employees of Chitalishte "D. Voynikov", Shumen, conducted between 1989 and 2018. (Bg).
- Отчет за дейността на Българското географско дружество за периода 7 юни 1937 г. до 1 ноември 1938 г. (1938). Известия на БГД, кн. VI – 1938, с. 236-239. / Report on the Activities of the Bulgarian Geographic Society for the period 7 June 1937 to 1 November 1938. (1938). *Izvestiya na BGD*, vol. 2 - 1938, pp. 236-239. (Bg).
- Редактори на Уикипедия. 2018. Жечо Чанков [Интернет]. Уикипедия, Свободната енциклопедия; 24 ное 2018, 21:33 UTC [цитиране 7 юни 2018]. Достъп от: https://bg.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%96%D0%B5%D1%87%D0%BE_%D0%A7%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%B2&oldid=8936956. Wikipedia editors (2018). Zhecho Chankov [Internet]. Wikipedia. The Free Enclyclopedia; 24th November 2018, 21:33 UTC [citing 7th June 2018]. Access from [:/bg.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%96%D0%B5%D1%87%D0%BE_%D0%A7%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%B2&oldid=8936956](https://bg.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%96%D0%B5%D1%87%D0%BE_%D0%A7%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE%D0%B2&oldid=8936956). (Bg).
- Сборник в чест на Анастас Т. Иширков по случай 35-годишната му професорска дейност. 1933. Известия на БГД, кн. 1. A collection in honor of Anastas T. Ishirkov on the occasion of his 35-year professorship. 1933. *Izvestiya na BGD*, vol. 1. (Bg).
- Учителска библиотека. 1909. Год. V. кн. 4, 1909. *Uchitelska biblioteka*. 1909. Year V. Book 4, 1909. (Bg).
- Шуменска област. Енциклопедия. 2011. Захарий Стоянов. София. / Shumenska oblast. *Entsiklopediya*. 2011. Zakhary Stoyanov. Sofia. (Bg). www.d-voynikov.com/files/dariteli.doc. Посетен на 06.06.2018. www.d-voynikov.com/files/dariteli.doc. Retrieved on 06.06.2018. (Bg). <http://unicat.nalis.bg>. Посетен на 04.09.2018. <http://unicat.nalis.bg>. Retrieved on 04.09.2018. (Bg).
- Приложение 1. Библиография на Жечо Чанков (по различни източници)**
1. Черти из историята на просвещението в Западна Европа. Учител: Педагогическо-обществено списание за учители и възпитатели, год. XI, кн. 8, с. 585-598, кн. 9, с. 665-673, (1904).
 2. Първият конгрес по педагогическа психология в Русия. Училищен преглед, год. XI, кн. 8 (1906), с. 823-830.
 3. Зрителни усещания у малките деца. Училищен преглед, год. XII, кн. 1 (1907), с. 18-37.
 4. Народното образование в Австралия. Училищен преглед, год. XII, кн. 1 (1907), с. 58-64.
 5. Куно Фишер. Училищен преглед, год. XII, кн. 7 (1907), с. 860-863.
 6. Народното образование в Индустан. Училищен преглед, год. XII, кн. 9 (1907), с. 973-978.
 7. Слухови усещания у малките деца. Училищен преглед, год. XII, кн. 9 (1907), с. 985-1006.
 8. Глухонемите и училищата за тях в Прусия до 1 януари 1907 год. Училищен преглед, год. XII, кн. 10 (1907), с. 1087-1089.
 9. Външен преглед: Възпитателното заведение „Am Urbau“ за малолетни престъпници. С., Учител: Педагогическо-обществено списание за учители и възпитатели, год. XIV, кн. 4 (1907), с. 379 - 384.
 10. Въпроси по половото възпитание на третия конгрес на Германското общество за борба със полоштите болести. Училищен преглед, год. XIII, кн. 1 (1908), с. 59-66.
 11. Новият законопроект за задължителното обучение във Франция и принудителното обучение в Англия. Училищен преглед, год. XIII, кн. 1 (1908), с. 54-59.
 12. Втория международен конгрес по училищната хигиена в Лондон. Училищен преглед, год. XIII, кн. 1 (1908), с. 66-69.
 13. Осезателни усещания у малките деца. Училищен преглед, год. XIII, кн. 10 (1908), с. 882-902.
 14. Трудовият и общественият принцип в училището. Учител: Педагогическо-обществено списание за учители и възпитатели. Год. XVII, кн. 4 (1910), с. 257 – 266.
 15. Най-нови течения за борба с детската престъпност. Учител: Педагогическо-обществено списание за учители и възпитатели : Год. VII, кн. 5/6 (1910), с. 346-354.
 16. Изправителни заведения за малолетни престъпници. Архивъ на Министерството на Народното просвещение : Год. III, кн. 2 (1911) Неофициаленъ дѣлъ, с. 169 – 178.
 17. Институт за педагогически науки (в Швейцария). Училищен преглед, год. XVII, кн. 2 (1912), с. 85-90.
 18. Училища в Черна гора. Училищен преглед, год. XVII, кн. 2 (1912), с. 86.
 19. Бюджета за основните училища (в Сърбия). Училищен преглед, год. XVII, кн. 2 (1912), с. 86-87.
 20. Алфред Бине (In Mетодіам). Училищен преглед, год. XVII, кн. 2 (1912), с. 87-90.
 21. Международен конгрес по художественото възпитание (в Германия). Училищен преглед, год. XVII, кн. 2 (1912), с. 87.
 22. Сближението на училището със семейството. Училищен преглед, год. XVII, кн. 7-8 (1912), с. 403-408.
 23. Народното образование (в Мексико). Училищен преглед, год. XVII, кн. 9-10, (1912) с. 552-555.
 24. Из научната дейност на Химическото дружество. Училищен преглед, год. XVIII, кн. 9-10 (1914), с. 674 – 711.
 25. Училищен кризис в Италия и Франция. Училищен преглед, год. XVIII, кн. 9-10 (1914), с. 705 – 711.
 26. Географски речник на България, Македония, Добруджа и Поморавия (334 с.). С., Държавна печатница, 1918.
 27. Кратък географско-статистически сборник на България (свайт. с Н. Михайлов). С., 1920.
 28. Географо-статистически сборник за всички страни в света. (свайт. с Н. Михайлов) Научна библиотека към изд. Хемус, кн. 10, 1921.
 29. Кратък географски речник на България. С., 1922 (66 с.), 1923 (112 с.), 1924.
 30. Кратък географски речник на Америка. С., 1923.
 31. Кратък географски речник на Европа. С., 1923.
 32. Грамотност на населението в София. Училищен преглед, год. XXIII,

- кн. 9 (1924), с. 834-843.
33. Заплатите на учителите преди и сега у нас. Юбилейна книга на Съюза на класните ръководители. С., 1925.
 34. Грамотност на населението в България: според данните от 1920 г. на Дирекцията на статистиката. Училищен преглед, год. XXV, кн. 1-2 (1926), с. 150-178.
 35. 25-годишен юбилей на II Софийска народна мъжка гимназия "Царь Борисъ III" (Извлъчение изъ отчета). год. XXVIII, кн. 3 (1929), с. 361-376.
 36. Грамотността на населението в България по най-нови данни. Училищен преглед, год. XXVIII, кн. 5 (1929), с. 688-693.
 37. Населението на гр. Шумен. Сборник в чест на Анастас Т. Иширков по случай 35-годишната му професорска дейност. Известия на БГД, кн. 1, 1933.
 38. Кратък географски речник на Австралия и Океания. С., 1934.
 39. Населението на България. С., 1935.
 40. Гагаузите в България. Известия на БГД, Кн. IV, 1936.
 41. Географски речник на България. С., 1939.
 42. География за II прогимназиален клас. (в съавт. с Иван Попвасилев) С., 1938-1940.
 43. География за I прогимназиален клас. (в съавт. с П. Минев). С., 1940.
 44. География за IV прогимназиален клас. (в съавт. с проф. Ж. Радев). С., 1940.
 45. Географски речник на България. С., 1958.